

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Istorie „George Barițiu”
Cluj-Napoca

TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator științific,
CȘI dr. Dumitru SUCIU

Doctorand,
Ovidiu IACOB

Cluj-Napoca, 2014

RELAȚIA DOMNIE-BISERICĂ
ÎN TIMPUL LUI ALEXANDRU IOAN CUZA
(1859-1866)

- **Rezumatul tezei de doctorat** -

Cuvinte-cheie: *domnie, biserică, laicizare, reformă, regulament organic, mitropolie, episcopie, patriarh, ecumenic, hirotonie, teologie, sinod, mănăstire, canonic, seminar, secularizare, parohie, eparhie, autonomie, autocefalie.*

Tema acestei teze de doctorat, după cum reiese și din titlu, este relația Domnie-Biserică în timpul lui Alexandru Ioan Cuza. De fapt, ne propunem să prezentăm principalele reforme administrativ-bisericești care au dus la realizarea unității bisericești care se suprapunea peste unitatea politică și administrativă. Aceste reforme au dat culoare și nuanță raporturilor care au existat între Biserică și Domnie în perioada 1859-1866.

După o prezentare a vieții bisericești din cele două Principate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sunt prezentate câteva personalități religioase care ies în evidență, cum sunt: mitropolitul Grigorie Dascălul în Țara Românească și mitropolitul Veniamin Costachi în Moldova, care s-au dedicat Bisericii și Țării. În această perioadă, se observă încercarea de „laicizare” a Bisericii, mai exact începe procesul de supunere a Bisericii din partea Statului, principalul motiv fiind gestionarea averilor bisericești și implicarea în viața internă a Bisericii.

Prin Tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), Rusia a cerut ca Turcia să accepte elaborarea a două Regulamente Organice care au avut în cuprinsul lor, pe lângă rezolvarea problemelor administrative și politice, elaborarea unui cadru organizat pentru reformarea, în sensul ortodox al cuvântului, a celor două Biserici, care fusese dezorganizate în perioada fanariotă. Aceste două Regulamente vor constitui fundamentul pe care se va clădi România modernă, precum și viitoarele reforme religioase din timpul guvernării lui Vodă Cuza. Se mai observă că, prin aceste Regulamente Organice, se restrânge ușor rolul ierarhilor în viața politică și crește amestecul politicului în viața bisericească.

Adunările Ad-hoc din cele două Principate vor avea ca menire să ceară poporului dacă doresc unirea și să transmită marilor Puteri dorința de unire. Totodată, în cadrul ședințelor celor două Adunări Ad-hoc, mai ales în Moldova, sunt fixate principalele deziderate care vor duce la reformarea Bisericii. Aceste proiecte de reformă vor constitui pentru Vodă Cuza punctul de plecare în politica sa bisericească. Trebuie specificat că toate reformele lui Vodă Cuza vor fi făcute în spiritul canoanelor și normelor ortodoxe.

La începutul domniei lui Vodă Cuza, populația celor două Principate era de 3.865 000 de locuitori, din care ortodocșii erau un procent covârșitor de 94,20%. Existau două Mitropolii, ale Țării Românești și Moldovei, cu 5 episcopii, din care 3 în Țara Românească: Râmnic, Buzău și Argeș. În Moldova existau 2 episcopii: Roman și Huși, iar spre finele anului 1864, se va înființa încă o episcopie, cea a Dunării de Jos și, astfel, Mitropolia Moldovei va avea și ea trei episcopii. În primii ani de domnie a lui Vodă Cuza se vor vacanta aproape toate scaunele eparhiale, rămânând ca titulari numai mitropolitul Nifon Bălășescu la Mitropolia Țării Românești și episcopul Calinic la Episcopia Râmnicului, pentru celelalte locuri vacante se vor numi „locotenenți de episcopi”.

Segmentul cel mai important pentru reformarea Bisericii a fost învățământul teologic, unde s-au dat legi care au dus la uniformizarea învățământului teologic ortodox în cele două Principate prin înființarea a câte un seminar în fiecare eparhie. În baza absolvirii seminarului teologic se condiționează hirotonia candidaților pentru o anumită parohie sau eparhie, acest lucru este valabil și în cazul viitorilor ierarhi. De asemenea, se inițiază înființarea primei Facultăți de teologie din cadrul Universității din Iași, dar din cauza intrigilor interne și externe, prin viziunea iluministă a Legii instrucțiunii publice, ea va fi desființată după patru ani de funcționare. Acest demers va fi realizat mai târziu, după abdicarea lui Vodă Cuza. În același timp, se are în vedere și înființarea învățământului monahal ortodox, precum și învățământul romano-catolic. Toate aceste reforme vor duce școala românească, în general, și școala teologică, în special, pe un drum nou și ireversibil spre bine. Trebuie să subliniem că învățământul teologic seminarial va fi întreținut de către stat.

„Decretul organic” de înființare a Sinodului general pentru “*afacerile Religiei Române*” reprezintă momentul în care guvernele lui Vodă Cuza caută să legifereze, în act, autonomia Bisericii care, *de facto*, era realizată demult, dar cu unele neajunsuri. Patriarhia ecumenică va protesta energetic, însă administrați Cuza, va fi combătută prin argumente imbatabile, necedând absolut deloc. Prin Sinodul general se statuează faptul că Biserica românească păstrează unitatea dogmatică, canonică și cultică cu Patriarhia ecumenică de la

Constantinopol, dar își păstrează autonomia jurisdicțional-administrativă față de toate Bisericele, inclusiv cea ecumenică.

Alte două Legi, prima referitoare la numirea ierarhilor și a doua cu privire la alegerea membrilor Sinodului general, vor face contextul începerii unei mari crize bisericești, criză care a fost cunoscută în istorie sub numele de „lupta pentru canonicitate”. Reprezentanții „canonici” ai acestor lupte sunt frații arhieriei Nifon și Filaret Scriban care, încurajați de Patriarhia ecumenică, căutau să destabilizeze autoritatea Sinodului general și a Regulamentelor care au rezultat din lucrările acestui Sinod. De fapt, Patriarhia ecumenică se folosea de această luptă pentru „canonicitate” pentru a recâștiga autoritatea asupra Bisericilor românești și, mai ales, recâștigarea proprietăților pierdute prin Legea Secularizării. Chiar dacă Vodă Cuza a abdicat, încercările sale de a acorda independență deplină Bisericii au rămas în continuare cerințe valide care vor fi îndeplinite în anii următori.

Cea mai mare realizare a domniei lui Vodă Cuza este *Legea secularizării averilor mănăstirilor închinată și neînchinată*, deoarece, prin această lege, aproximativ 25% din teritoriul României revine Statului, alături de o altă mare realizare: *Reforma agrară*. Despăgubirile pe care Statul român trebuia să le dea Locurilor Sfinte au fost tergiversate de ambele părți, respectiv Statul român și Patriarhiile Orientale, fapt care va duce la anularea acestor despăgubiri. Singurul element negativ al Legii secularizării a fost că a lăsat Biserica Ortodoxă fără nicio sursă de venit, fapt care va fi remediat, însă fără prea mult succes prin legile care de după 1866 cu privire la refacerea stării materiale și morale a Bisericii Ortodoxe Române.

În viața mănăstirească administrația Cuza a înfierat starea degradantă în care se aflau mănăstirile, mai ales cele închinată, elaborând legi, pe de o parte punând controlul Statului asupra averilor mănăstirești și introducând norme de disciplină în viața monahală. Acest lucru a fost primit cu multă răceală de către egumenii mănăstirilor, dar și de unii ierarhi. Aceste reforme au dus la o întărire a disciplinei în mănăstirile românești.

Două dintre Legile lui Vodă Cuza par să favorizeze ideea că legiuitorul ar fi avut intenția să subordoneze Biserica nu numai Statului, ci și ambițiilor lui personale. Însă, cercetându-le mai îndeaproape, vedem că ele sunt cerute de împrejurări, iar greșelile de formă nu sunt făcute cu rele intenții, ci sunt rezultatul necunoașterii temeinice a canoanelor Bisericii sau pur și simplu scăpări din vedere (*Legea numirii ierarhilor și Legea constituirii Sfântului Sinod și a convocării lui*). Nemulțumirile produse de aceste legi „noi” în rândul unor oameni „vechi” sunt firești. Fondul pozitiv al acestor reforme și verificarea lor în timp

arată că procesul istoric, deschis de apărătorii „canonicității”, a fost câștigat de Vodă Cuza, de credincioși și de clericii simpli, în numele cărora a acționat în problemele bisericești.

O parte dintre Reformele lui Vodă Cuza cu privire la Biserică au fost luate prin dispozițiuni directe, speciale, altele prin măsuri care erau „menite să atragă atenția conducătorilor bisericești asupra situației în care era Biserica” și să pregătească „terenul” legilor care aveau să urmeze, iar altele au fost elaborate în cuprinsul unora dintre legiurile decretate de el pentru tânărul Stat național român.

Putem spune că, în domeniul bisericii „domnitorul Unirii” a înscris o „pagină strălucitoare”, pentru că și aici el s-a arătat „pătruns de cel mai mare patriotism”. Ca și în alte sectoare ale vieții de Stat, și în Biserica română patriotismul său iluminat i-a indicat „teoretic” măsurile care trebuiau luate spre a o ridica și, totodată, i-a „dat și puterea sufletească necesară pentru a decide și pune în practică aceste măsuri”, de multe ori chiar după cum se va vedea „luptând împotriva unei opoziții îndârjite și asumându-și riscurile unei asemenea acțiuni”.

Alături de alte Reforme, înnoirile bisericești ale lui Vodă Cuza - cel care va săvârși secularizarea averilor bisericești, desființează claca și împroprietărește pe țărani -, fac din el un adevărat revoluționar, care „statornic” a urmărit îndeplinirea programului înnoitor și plin de speranță ale generației pașoptiste, din care el însuși făcea parte. Pline de iz revoluționar sunt multe dintre cele care le-a săvârșit în Biserica străbună.

Aproape că nu este sector bisericesc în care Vodă Cuza să nu fi încercat să aducă o înnoire în pas cu vremea și care să fie perfecționată: *tipărirea în românește a cărților de slujbă, stabilirea locului de îngropăciune pentru cei decedați, reglementarea cauzelor de divorț, stabilirea formelor de încheiere a căsătoriilor, instaurarea unei conduite corespunzătoare în sânul ierarhiei, disciplina clericilor și a monahilor, buna administrare a bunurilor bisericești, acordarea parohiilor și eparhiilor, primirea în monahism, unificarea tipicului (ritualului) bisericesc, introducerea limbii române în slujbele bisericești, bunul mers al învățământului teologic, costumul clerului, ridicarea prestigiului Bisericii române în lumea creștină, organizarea centrală a Bisericii, formularea unui nou mod de a completa vacanțele scaunelor episcopale, stabilirea unei căpetenii onorifice în Biserica Română, neatârănarea față de oricine a acestei Biserici ș.a.*

În șapte ani de domnie, Vodă Cuza a realizat în Biserica Română lucruri pe care alții nu le-au făcut în sute de ani. Este firesc ca într-o asemenea situație unele dintre măsurile sale să fie greșite, mai cu seamă în ceea ce privește forma lor de înfățișare, dar acest fapt nu a fost

făcut cu rea intenție. De multe ori, inclusiv ritmul de desfășurare a evenimentelor vremii l-a pus în această situație. El însuși socotea unele dintre măsuri, vehement criticate de adversari, ca fiind măsuri de moment, urmând ca să le dea interpretarea necesară.

Prin măsurile sale și prin atitudinea sa, în disputa cu Patriarhia ecumenică, Vodă Cuza a grăbit obținerea *Autocefaliei* Bisericii Române, iar mai apoi a *Patriarhatului*.

În afară de acestea, legislația multor sectoare din ogorul Bisericii Ortodoxe Române își are începutul în cea concepută și realizată de el. În multe dintre acestea, el poate fi socotit un deschizător de drumuri.